

Professionella filosofer som försöker utröna medvetandets väsen borde ta med sig jobbet hem. Då skulle de se att orgasmen erbjuder ett studieobjekt med potential att vederlägga en av vår tids populäraste medvetandeteorier. I alla fall om man ska tro den senaste psykologiska forskningen.

Givet är åtminstone att sex och orgasmer kittlar intresset. När biologen Alfred Kinsey år 1948 publicerade sin klassiska studie om människans sexualitet blev rapporten en bästsäljare. Studien översattes till åtta språk och sålde över 200 000 exemplar i USA. Detta trots att Kinseys rapport var allt annat än spännande skriven (det var snarare grafer, siffror och staplar *en masse*) vilket skvallrar om den centrala roll sex spelar i våra liv.

Följaktligen har även psykologer länge intresserat sig för olika sexuella upplevelser. Men den renodlat psykologiska forskningen har länge levt i skuggan av sina biologiska och fysiologiska kusiner och det är först under de senaste årtiondena som psykologerna på allvar lyft orgasmens viktoriaiska slöja och ställt frågan: "Hur *känns* det egentligen?"

Inom filosofin är det däremot fortfarande så gott som tyst, trots att man i minst fyrahundra år ingående diskuterat vad en upplevelse är för något. Och orgasmen är utan tvivel en upplevelse. Förbiseendet skulle kvitta om orgasmen inte gjorde någon skillnad för filosofin. Men det gör den – en ganska stor sådan till och med.

När vi ska förstå varför är 1600-talets Frankrike en god utsiktspunkt. Upplevelser är nämligen tätt förknippade med det man traditionellt kallat själen och när vi diskuterar själen är René Descartes central. Descartes omfattade den för många besynnerliga tesen att kropp och själ var två väsensskilda substanser. Få filosofer håller idag med Descartes utan menar snarare att själen väsentligen *är* hjärnan, eller åtminstone inget annat än ett resultat av dess aktivitet. (Inget nytt i det: det sa redan filosofen Thomas Hobbes, samtida med Descartes.)

I ett dunkelt ögonblick hävdade Descartes förvisso att själen faktiskt satt i hjärnan, eller närmare bestämt i "en mycket liten körtel mitt i

hjärnsubstansen” – alltså tallkottskörteln.¹ Men där har själen aldrig trivts. Descartes teori säger nämligen att själens essens är att den saknar utsträckning, vilket tycks märkligt om den samtidigt finns på en viss plats. Dessutom kan själen – eller *medvetandet* som vi säger idag – göra en massa saker som varken tallkottskörteln, eller hjärnan den sitter i, tycks klara av.

Tag bara våra tankar. De kan göra något så outgrundligt som att handla *om* något. Min önskan att resa till Los Angeles handlar *om* Los Angeles, likaså min tro att Los Angeles är en stor stad. I det första fallet är det en önskan som är riktad mot staden i fråga, i det andra fallet en trosföreställning. Man brukar säga att vårt medvetande kan *representera* objekt. (En äldre term för samma fenomen eller förmåga är *intentionalitet*.)

Hur är det möjligt? Det är i ljuset av denna fråga som Descartes till synes konstiga lösning ska förstås. För hur kan en hjärna konstruera en tanke som handlar om något utanför den? Hur kan något sådant som en grå-vit geléliknande klump överhuvudtaget rikta sig mot och ”peka” på ett objekt – liksom ta ett mentalt grabbtag i saker och ting ute i världen? Stanna upp, tänk efter och fortsätt inte läsa förrän du ser det svindlande svåra problem vi här står inför.

Kanhända vill du nu inte höra att problemet kallas ”the easy problem”. Och, ja, det finns därmed ett ännu svårare problem, passande nog kallat just ”the hard problem”. Svårigheten hos det senare kommer sig av att det visat sig vara särskilt krångligt att komma till rätta med en viss typ av medvetande, nämligen *fenomenellt* medvetande. Det är detta problem vi är intresserade av här.

Tänk dig att du tittar på ett rött äpple. När du ser äpplets färg är du i någon mening medveten om färgen. Du representerar färgen, ”pekar” liksom på den mentalt. Men vissa filosofer menar att detta inte säger allt om vad det innebär att vara medveten om äpplets röda färg. Det *är* dessutom på ett visst sätt att representera den.

Lite slarvigt kan vi säga att det ”känns” på ett visst sätt. Men här måste vi vara försiktiga med orden. Det vi är ute efter är inte sådant som att du kan känna dig sugen på att äta äpplet när du ser dess glansigt röda yta, eller att du mår illa av samma åsyn om du ätit för många. På sätt och vis är språket nästan för grovmaskigt för att fånga vad vi är ute efter. Men låt oss försöka kompensera detta genom att välja ett exempel där den fenomenella komponenten är tydligare.

Tag en känsla av nedstämdhet. När du känner dig nedstämd, är din nedstämdhet då riktad mot något? Det kan den vara ibland, men inte alltid. Begrunda följande scenario: det är morgon och du har varit ute

¹ Se Descartes (1998).

och rullat hatt kvällen innan. Du vaknar upp i den gamla vanliga världen, men nu tycks den plötsligt sakna mening. Du känner ångest. Inte över något, utan bara ren ångest.

Vad är då objektet för din ångest? Världen? Om det ändå vore så väl. Då kunde du försöka göra något åt ditt tärande tillstånd genom att förändra världen. Som det är nu känner du bara en ångest som inte pekar på något överhuvudtaget.

Ett ännu bättre exempel, hämtat från livets ljusare sida, erbjuds här av orgasmen. Kan upplevandet av en orgasm i någon vettig mening sägas representera något; vara riktad mot och ”peka” på något? Kanske till viss del. Orgasmen känns i kroppen, flödar och värmer.

Men hur är det med klimaxens påträngande känsla av att vara bortom tid och rum? Eller den mjuka tomheten och utmattade tillfredsställelsen som följer strax därpå? Det är detta som är den fenomenella komponenten.

Edmund Husserl verkar ha varit ute efter något liknande när han skrev att en ”lustfärgad händelse” kan framträda ”liksom omgärdad av ett rosigt skimmer”, precis som en tragisk händelse kan framträda ”insvept i sorgens färg”.² När jag minns den dag då jag första gången kysste den jag älskade är denna hågkomst inte bara ett representerande av en specifik händelse i det förflutna. Jag minns kyssen och fylls samtidigt av en obestämd värme som ledsagar tillbakablicken.

Här skulle dock somliga filosofer protestera. Representationalism är en filosofisk tes som under de senaste åren samlat många anhängare. Den hävdar att när vi är medvetna om något representerar vi något, punkt slut. Det *är* inte dessutom på ett visst sätt att representera.

Kan det stämma? Är det inte så att vissa upplevelser – så som en känsla av nedstämdhet och upplevandet av en orgasm – knappt kan sägas representera eller peka på något överhuvudtaget? Jo, säger den amerikanske filosofen Ned Block, som är starkt kritisk till representationalismen. Han menar att vissa upplevelser nästan inte pekar alls. I en uppenbart frustrerad passage nämner Block just orgasmen och menar att de representationalister som vägrar överge sin tes i ljuset av sådana exempel borde veta bättre: ”put up or shut up”.³

Men hårdhudade representationalister, som den brittiske filosofen Michael Tye, avfärdar Blocks vädjan. En orgasm är lika mycket en fråga om representation som tanken på en kopp kaffe. Och, bör det tilläggas, inget mer. I det senare fallet representeras en kopp med kaffe och i det förra vissa mer eller mindre specifika njutningsfulla ”fysiska förändringar i den genitала regionen”. Inget konstigt med det, säger Tye, ”så låt oss då alla njuta av våra orgasmer”.⁴

² Husserl (2002).

³ Block (2003).

⁴ Se Tye (1995) och (2002).

Modern psykologisk forskning har dock grävt djupare i orgasmens underbara mysterium. I en nyligen framlagd avhandling beskriver den kanadensiske psykologen Kenneth Mah hur man lämpligast karaktäriserar orgasmupplevelser i två eller flera dimensioner.⁵

Inom den första finner vi det flödande, skälvande, uppsvällande och bultande som upplevs vid en orgasm. Och så långt skulle Tye instämma. Mah varken problematiserar eller diskuterar det filosofiska aspekterna, men vi ser ganska snabbt att denna dimension verkar kunna fångas i termer som skulle falla en representationalist som Tye i smaken. Flödan- det, skälvand- det, uppsvällandet och bultandet upplevs som lokaliserat någonstans i kroppen och det är dessa ställen i kroppen som representeras. Representationalisterna har inte heller något problem med den starka känsla av närhet och kärlek som kan vara kopplad till en orgasm, eftersom den obestriddigen kan vara riktad mot en partner.

Men en orgasm innehåller fler dimensioner än så, menar Mah. Och allt som krävs för att representationalisten ska ha fel är att det finns aspekter hos orgasmupplevelsen som inte blott pekar och representerar. Minsta lilla icke-pekande, fenomenella komponent räcker för att fälla tesen.

Så tänk på den känsla av oundviklighet som infinner sig strax innan en utlösning – i vad som brukar kallas emissionsfasen – och den känsla av välbehag, tillfredsställelse och lugn du kan känna när orgasmen klingar av. Eller tänk på den känsla av överklighet, lycksalighet eller upprymdhet som utan tvivel också kan vara närvarande. Vad är dessa upplevelser riktade mot? Den ”genitala regionen”? Partnern? Högerhanden? Knap- past.

Med andra ord: om den moderna psykologiska forskningen om orgasmen är på rätt spår verkar det som att representationalistens berättelse kommer till korta. Och valet mellan att blunda för övertygande psykologisk forskning, eller helt enkelt omfamna orgasmen i all sin härlighet, borde inte vara svårt.

”Världen skulle vara blott en jordhög!” ska Albert Einstein en gång ha utbrustit i ljuset av ett liknande försök att önska bort vissa svårfångade aspekter av själen. Som sagt vore det direkt korkat att förneka att orgasmen utmärks av ett visst mått av ”pekande”. Men denna bör knappast förväxlas med det ”rosiga skimmer” som Gud eller evolutionen en gång förlänat den mänskliga sängkammaren.

Om inte annat bör representationalister som Tye åtminstone vända sin analys mot de svårgripbara sidor av orgasmen som psykologerna diskuterar. I annat fall kan vi bara hoppas att de får uppleva en orgasm som

⁵ Mah (2002).

inte bara pumpar, värmer och bultar i ”den genitala regionen”, utan även fyller dem med en odefinierbar känsla av välbehag, lycksalighet, och överklighet. Kanske skulle de då vara beredda att ompröva sin tes.

LITTERATUR

- Block, Ned. 2003. ”Mental paint”, i *Reflections and replies: Essays on the philosophy of Tyler Burge*, red. Martin Hahn & Bjørn Ramberg. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Descartes, René. 1998. ”Avhandling om själens passioner”, i *Valda Skrifter*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Husserl, Edmund. 2002. *Logiska Undersökningar* (volym 3). Stockholm: Thales.
- Mah, Kenneth. 2002. *Development of a multidimensional model of the psychological experience of male and female orgasm*, avhandling framlagd vid McGill University, Montreal, Kanada.
- Tye, Michael. 1995. *Ten Problems of Consciousness*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Tye, Michael. 2002. *Consciousness, Color, and Content*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.